

ظرفیت خط‌مشی‌گذاری عمومی کلید توسعه‌یافتگی ملی

مؤلفین

دکتر حسن دانایی‌فرد

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

دکتر سید یعقوب حسینی

عضو هیئت علمی دانشگاه خلیج فارس

دکتر علی‌اصغر فانی

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

سرشناسه	: دانائی فرد، حسن، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: ظرفیت خطمشی‌گذاری عمومی / کلید توسعه‌یافتگی ملی / نگارندگان حسن دانایی‌فرد ، سیدیعقوب حسینی، علی‌اصغر فانی.
مشخصات نشر	: تهران: صفار، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۲ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: 978-964-388-387-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: نمایه .
موضوع	: سیاست‌گذاری
موضوع	: سیاست فرهنگی
موضوع	: سیاست علمی
موضوع	: سیاست اجتماعی
موضوع	: سیاست اقتصادی
شناسه افزوده	: حسینی، سیدیعقوب، ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده	: فانی، علی‌اصغر، ۱۳۳۳ -
رده بندی کنگره	: ۲۹۱ / ۵۴ / ۵۹۷ H۹۷
رده بندی دیویی	: ۳۶۱ / ۶۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۱۶۲۰

فهرست‌نویسی پیش از انتشار: انتشارات صفار

نام کتاب	: ظرفیت خطمشی‌گذاری عمومی / کلید توسعه‌یافتگی ملی
مؤلف	: دکتر حسن دانایی‌فرد - دکتر سیدیعقوب حسینی - دکتر علی‌اصغر فانی
طرح جلد	: فرهاد کمالی
لیتوگرافی	: گنج شایگان ۵۵۴۰۲۱۸۴ ©
چاپخانه	: گنج شایگان ۵۵۴۰۳۴۷۸ ©
شمارگان	: ۱۱۰۰ نسخه
نوبت چاپ	: اول - بهار ۱۳۹۲
قیمت	: ۹۰۰۰۰ ریال
ناشر	: انتشارات صفار
مرکز پخش	: خیابان انقلاب - روبروی دبیرخانه دانشگاه تهران - بازارچه کتاب - طبقه همکف
	انتشارات اشراقی ۶۶۴۰۸۴۸۷ © تلفن گویا: ۶۶۹۷۰۹۹۲
	خیابان انقلاب - روبروی دبیرخانه دانشگاه تهران - بازارچه کتاب - طبقه زیرین
	کتابفروشی مرادیان ۶۶۴۱۵۳۱۰ ©
	پخش کتاب بینش ۶۶۴۹۶۲۹۹ ©
	کتابفروشی صفا ۶۶۹۷۸۸۴۶ ©

www.saffarpublishing.com
www.Eshraghi.ir
Email: saffar_publishing@yahoo.com

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۳۸۷-۴
ISBN 978-964-388-387-4

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر، یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

مشاوره جهت چاپ: ۰۹۱۲-۱۰۷۳۰۰۳

فهرست مطالب

۱۳	فصل اول: تأملی بر پارادایم دولت و پارادایم حکمرانی
۱۴	مقدمه
۱۵	پارادایم دولت و پارادایم حکمرانی
۲۰	چیستی و مفهوم ظرفیت
۲۸	خلاصه فصل
۲۹	فصل دوم: ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری
۳۰	مقدمه
۳۰	رویکردهای مختلف به مفهوم ظرفیت
۳۲	ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری
۳۳	ظرفیت غیرحاکمیتی
۳۵	ظرفیت حاکمیتی
۳۸	ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری و توسعه
۴۱	خلاصه فصل
۴۳	فصل سوم: ظرفیت رسانه
۴۴	مقدمه
۴۵	حوزه عمومی دموکراتیک
۴۷	اهمیت رسانه
۴۸	نقش‌های رسانه
۴۹	نقش مراقبت و نظارت
۵۰	نقش دستور کار
۵۰	نقش دروازه‌بانی
۵۳	رسانه و توسعه
۵۵	خلاصه فصل
۵۷	فصل چهارم: ظرفیت احزاب سیاسی
۵۸	مقدمه
۵۸	ویژگی‌های احزاب سیاسی
۶۰	گونه‌شناسی احزاب
۶۱	کارکردهای اجتماعی و سیاسی احزاب
۶۴	احزاب و گروه‌های ذی‌نفوذ
۶۵	خلاصه فصل
۶۷	فصل پنجم: ظرفیت سازمان‌های پژوهشی
۶۸	مقدمه

۶۸		کانون‌های تفکر
۷۱		دامنه پژوهش کانون‌های تفکر
۷۲		خلاصه فصل
۷۳		فصل ششم: ظرفیت گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۴		مقدمه
۷۵		انواع گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۶		هدف گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۷		عوامل مؤثر بر میزان نفوذ گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۸		روش‌های اعمال نفوذ گروه‌های ذی‌نفوذ
۷۸		خلاصه فصل
۸۱		فصل هفتم: ظرفیت شهروندان
۸۲		مقدمه
۸۲		مشارکت شهروندان
۸۳		انواع مشارکت
۸۷		مشارکت و توسعه
۸۹		خلاصه فصل
۹۱		فصل هشتم: ظرفیت بخش خصوصی
۹۲		مقدمه
۹۲		ظرفیت بخش خصوصی در کشورها
۹۳		عوامل اثرگذار بر روی ظرفیت بخش خصوصی
۹۶		تعامل بخش خصوصی و خط‌مشی‌گذاری
۹۷		خلاصه فصل
۹۹		فصل نهم: توسعه
۱۰۰		مقدمه
۱۰۱		چیستی توسعه
۱۰۳		شکل‌گیری توسعه پایدار
۱۰۶		شاخص‌های اندازه‌گیری توسعه
۱۱۸		خلاصه فصل
۱۱۹		فصل دهم: تحلیل وضعیت کشورها
۱۲۰		مقدمه
۱۲۲		چارچوب فلسفی و جهت‌گیری پژوهش
۱۲۲		شیوه انجام پژوهش (صیغه پژوهش)
۱۲۲		نوع پژوهش از حیث مکانی
۱۲۳		راهبردهای پژوهش

۱۲۳	جامعه آماری و نمونه آماری
۱۲۵	متغیرهای پژوهش
۱۲۶	روش گردآوری داده‌ها
۱۲۸	پایایی و روایی داده‌ها
۱۳۷	همسازن‌سازی مقیاس‌های اندازه‌گیری داده‌ها
۱۳۸	روش تحلیل داده‌ها
۱۳۸	وضعیت کشورها
۱۵۲	آزمون روابط بین متغیرهای پژوهش
۱۵۹	وضعیت کشور ایران
۱۶۴	خلاصه فصل
۱۶۷	پیوست‌ها
۱۶۸	معرفی برخی از سازمان‌های منتشرکننده اطلاعات بین‌المللی
۱۶۸	شاخص توسعه انسانی
۱۶۸	شاخص توسعه مرتبط با جنسیت
۱۶۹	شاخص توانمندسازی جنسیتی
۱۷۰	شاخص آزادی اقتصادی
۱۷۱	شاخص شکاف جنسیتی
۱۷۲	شاخص آزادی اقتصادی جهان
۱۷۳	شاخص اچ
۱۷۳	شاخص دموکراسی
۱۷۴	شاخص یکپارچگی جهانی
۱۷۵	شاخص توسعه جهانی
۱۷۶	گزارش رقابت‌پذیری جهانی
۱۷۶	شاخص دولت الکترونیکی و مشارکت الکترونیکی
۱۷۷	یونسکو
۱۷۸	مؤسسه رتبه‌بندی وبومتریک دانشگاه‌های جهان
۱۷۸	شاخص سهولت کسب و کار
۱۷۸	مؤسسه فریزر
۱۸۰	مؤسسه اکونومیست
۱۸۱	مؤسسه پژوهشی لگاتوم
۱۸۲	بانک جهانی
۱۸۴	منابع

فهرست جدول‌ها

جدول شماره ۱- مقایسه پارادایم دولت و پارادایم حکمرانی.....	۱۸
جدول شماره ۲- طبقه‌بندی حاکمیت‌ها از منظر فریتز (۲۰۰۳).....	۲۱
جدول شماره ۳- طبقه‌بندی حاکمیت‌ها از منظر فوکویاما (۲۰۰۴).....	۲۱
جدول شماره ۴- مبانی نظری مفهوم ظرفیت.....	۳۱
جدول شماره ۵- طبقه‌بندی احزاب سیاسی از دیدگاه لاول (۱۹۰۲).....	۶۰
جدول شماره ۶- ارتباط احزاب و وضعیت کشور.....	۶۰
جدول شماره ۷- تفاوت بین احزاب سیاسی و گروه‌های ذی‌نفوذ (دوورژ، ۱۳۶۹).....	۶۵
جدول شماره ۸- ترویج کانون‌های تفکر در جهان.....	۷۰
جدول شماره ۹- طبقه‌بندی پژوهش‌های کانون‌های تفکر از دیدگاه ریچ (۲۰۰۴).....	۷۱
جدول شماره ۱۰- روش‌های مشارکت عمومی.....	۸۴
جدول شماره ۱۱- استعاره نردبان مشارکت (نشتاین، ۱۹۶۹).....	۸۶
جدول شماره ۱۲- محورها، زیر محورها و شاخص‌های توسعه پایدار.....	۱۱۰
جدول شماره ۱۳- کشورهای نمونه پژوهش براساس روش نمونه‌گیری غربالی.....	۱۲۴
جدول شماره ۱۴- متغیرهای مشاهده شده و پنهان در پژوهش.....	۱۲۵
جدول شماره ۱۵- منابع اطلاعاتی مورد استفاده در پژوهش.....	۱۲۶
جدول شماره ۱۶- شاخص‌های گردآوری شده و شاخص‌های نهایی ظرفیت حاکمیت.....	۱۲۹
جدول شماره ۱۷- تعداد شاخص‌های گردآوری شده و شاخص‌های نهایی ظرفیت غیرحاکمیتی.....	۱۲۹
جدول شماره ۱۸- تعداد شاخص‌های گردآوری شده و شاخص‌های نهایی سطح توسعه.....	۱۲۹
جدول شماره ۱۹- نتایج تحلیل عاملی برای روایی سازه متغیرها.....	۱۳۰
جدول شماره ۲۰- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت قانونی).....	۱۳۱
جدول شماره ۲۱- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت اجرا).....	۱۳۱
جدول شماره ۲۲- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت فسادگریزی).....	۱۳۲
جدول شماره ۲۳- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت سیاسی).....	۱۳۲
جدول شماره ۲۴- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت پاسخگویی).....	۱۳۲
جدول شماره ۲۵- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت ارتباطی).....	۱۳۲
جدول شماره ۲۶- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت یادگیری).....	۱۳۳
جدول شماره ۲۷- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت شهروندان).....	۱۳۳
جدول شماره ۲۸- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت رسانه).....	۱۳۴
جدول شماره ۲۹- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت بخش خصوصی).....	۱۳۴
جدول شماره ۳۰- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر ظرفیت مؤسسات پژوهشی).....	۱۳۵
جدول شماره ۳۱- شاخص‌های نهایی با توجه به روایی سازه (متغیر سطح توسعه‌یافتگی).....	۱۳۶
جدول شماره ۳۲- وضعیت پایایی متغیرهای پژوهش (آلفای کرونباخ).....	۱۳۷

- جدول شماره ۳۳- تعداد کشورهای مورد بررسی به تفکیک سطح توسعه..... ۱۴۱
- جدول شماره ۳۴- شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش..... ۱۴۱
- جدول شماره ۳۵- آزمون فرضیه نخست (تأثیرگذاری ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری بر توسعه)..... ۱۵۳
- جدول شماره ۳۶- آزمون تحلیل واریانس برای فرضیه نخست..... ۱۵۴
- جدول شماره ۳۷- آزمون فرضیه دوم (تأثیرگذاری ظرفیت حاکمیت بر توسعه)..... ۱۵۵
- جدول شماره ۳۸- آزمون فرضیه سوم (تأثیرگذاری ظرفیت غیرحاکمیتی بر توسعه)..... ۱۵۶
- جدول شماره ۳۹- آزمون تحلیل واریانس برای فرضیه دوم..... ۱۵۷
- جدول شماره ۴۰- آزمون تحلیل واریانس برای فرضیه سوم..... ۱۵۷
- جدول شماره ۴۱- وضعیت کشورها در ظرفیت حاکمیتی در مقایسه با کشور ایران..... ۱۵۹
- جدول شماره ۴۲- وضعیت کشورها در ظرفیت غیرحاکمیتی در مقایسه با کشور ایران..... ۱۶۱
- جدول شماره ۴۳- وضعیت کشورها در توسعه‌یافتگی در مقایسه با کشور ایران..... ۱۶۲
- جدول شماره ۴۴- وضعیت کشورها در ظرفیت خط‌مشی‌گذاری در مقایسه با کشور ایران..... ۱۶۳

فهرست شکل‌ها

- شکل شماره ۱- ابعاد ظرفیت غیر حاکمیتی..... ۳۴
- شکل شماره ۲- ابعاد ظرفیت حاکمیتی..... ۳۶
- شکل شماره ۳- مدل مفهومی ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری و توسعه (سطح صفر)..... ۳۸
- شکل شماره ۴- مدل مفهومی ارتباط ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری با توسعه (سطح یک)..... ۳۸
- شکل شماره ۵- مدل مفهومی ارتباط ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری با توسعه (سطح دو)..... ۳۹
- شکل شماره ۶- ارتباط فضای عمومی دموکراتیک و رسانه‌ها..... ۴۶
- شکل شماره ۷- مؤلفه‌های مهم در کارکرد رسانه در یک جامعه (نوریس، ۲۰۰۹)..... ۵۴
- شکل شماره ۸- مدل توسعه بخش خصوصی..... ۹۴
- شکل شماره ۹- اقدامات لازم در سه حوزه عمومی، خصوصی و عمومی- خصوصی..... ۹۷
- شکل شماره ۱۰- ابعاد توسعه پایدار..... ۱۰۵
- شکل شماره ۱۱- مدل سنجش عملکرد زیست محیطی کشورها..... ۱۱۷
- شکل شماره ۱۲- عناصر روش‌شناسی پژوهش..... ۱۲۱
- شکل شماره ۱۳- مدل مفهومی پژوهش درباره ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری..... ۱۵۳

فهرست نمودارها

نمودار شماره ۱- توزیع کانون‌های تفکر در مناطق مختلف جهان (درصد).....	۷۰
نمودار شماره ۲- نوع فعالیت اقتصادی و سطح توسعه کشورها.....	۹۳
نمودار شماره ۳- ظرفیت فسادگریزی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۴
نمودار شماره ۴- ظرفیت اجرا کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۴
نمودار شماره ۵- ظرفیت یادگیری کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۵
نمودار شماره ۶- ظرفیت قانونی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۶
نمودار شماره ۷- ظرفیت ارتباطی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۶
نمودار شماره ۸- ظرفیت سیاسی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۷
نمودار شماره ۹- ظرفیت پاسخگویی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۸
نمودار شماره ۱۰- ظرفیت رسانه کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۸
نمودار شماره ۱۱- ظرفیت شهروندان کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۴۹
نمودار شماره ۱۲- ظرفیت بخش خصوصی با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۵۰
نمودار شماره ۱۳- ظرفیت مؤسسات پژوهشی با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۵۰
نمودار شماره ۱۴- ظرفیت حاکمیتی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۵۱
نمودار شماره ۱۵- ظرفیت غیر حاکمیتی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۵۲
نمودار شماره ۱۶- ظرفیت ملی خطامشی‌گذاری کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی.....	۱۵۴
نمودار شماره ۱۷- نمودار پراکنش سطح توسعه‌یافتگی و ظرفیت ملی خطامشی‌گذاری.....	۱۵۵
نمودار شماره ۱۸- ظرفیت حاکمیتی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۵۸
نمودار شماره ۱۹- ظرفیت غیرحاکمیتی کشورها با توجه به سطح توسعه‌یافتگی آنها.....	۱۵۸
نمودار شماره ۲۰- نمودار پراکنش سطح توسعه‌یافتگی و ظرفیت حاکمیتی.....	۱۵۹
نمودار شماره ۲۱- نمودار پراکنش سطح توسعه‌یافتگی و ظرفیت غیرحاکمیتی.....	۱۵۹
نمودار شماره ۲۲- وضعیت کشور ایران در ظرفیت حاکمیت.....	۱۶۰
نمودار شماره ۲۳- وضعیت کشور ایران در ظرفیت غیرحاکمیتی.....	۱۶۱
نمودار شماره ۲۴- وضعیت کشور ایران در ابعاد توسعه.....	۱۶۲
نمودار شماره ۲۵- وضعیت کشور ایران در ظرفیت حاکمیتی، غیرحاکمیتی و توسعه.....	۱۶۳
نمودار شماره ۲۶- وضعیت ابعاد ظرفیت حاکمیتی در کشورهای با سطوح متفاوت توسعه.....	۱۶۵

کلام آغازین

واژه «سرمایه» یکی از واژه‌های متداول در ادبیات اقتصادی و سیاسی است. علت به کارگیری این واژه به اهمیت و نقش آن در تولید برمی‌گردد که در کنار سایر عوامل تولید، ستاده‌های واقعی تولیدی را رقم می‌زنند. تحول در این عنصر کلیدی نقش عظیمی در تولید ملی کشورها داشته است اما کارکرد این عنصر در اعصار مختلف، متفاوت بوده است.

در ابتدا صحبت از «سرمایه طبیعی» بود. بر این اساس کشوری را دارای سرمایه می‌دانستند که نفت و گاز و یا سایر منابع طبیعی خدادادی فراوانی داشت. این نوع از سرمایه را سرمایه طبیعی نام نهاده‌اند. در سال‌های اخیر از سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های دیگری نیز سخن به میان آمده است. «سرمایه‌داری صنعتی»، «سرمایه اجتماعی»، «سرمایه فرهنگی» و «سرمایه انسانی» از جمله رویکردهای نوین به سرمایه است. سرمایه‌داری نسبت به سرمایه‌های پیشین اهمیت چشمگیرتری به خود گرفته است. زمین و نفت و گاز در ذات خود ثروت‌آفرین نیستند بلکه «سرمایه‌داری» کلید ثروتمندی ملی است. برخی دیگر مدعی‌اند که رمز پیشرفت کشورها در «سرمایه انسانی» است، بنابراین از سرمایه انسانی سخن می‌گویند و عده‌ای سرمایه اجتماعی و فرهنگی را شاه‌کلید پیشرفت ملی می‌دانند.

نگارندگان کتاب، نوعی سرمایه‌داری جدید را مطرح می‌کنند و بر این باور هستند که بقیه سرمایه‌ها در قالب آن معنا و مفهوم می‌یابد. نویسندگان مدعی‌اند که رمز شکل‌گیری هر نوع سرمایه‌داری در شکل‌گیری نوعی سرمایه کلیدی است که می‌توان آن را «سرمایه‌داری خط‌مشی‌ای (سیاستی)» دانست. کشور ثروتمند و توسعه‌یافته دارای معادن غنی خط‌مشی‌ای (سیاستی) است. علت توسعه‌یافتگی کشورها را باید در این سرمایه جستجو کرد و سایر سرمایه‌ها فرع این سرمایه حساس و کلیدی هستند. بر اساس ادعای این کتاب، هرچه ظرفیت خط‌مشی‌گذاری ملی کشوری بالاتر و غنی‌تر باشد، اطلاق عنوان کشور سرمایه‌دار به آن بیشتر صادق است. کتاب حاضر عناصر این ظرفیت ملی را واکاوی می‌کند و ادعا دارد بین ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری و میزان و یا درجه توسعه‌یافتگی نوعی همبستگی وجود دارد.

مطالب کتاب، در کلی‌ترین شکل، در سه بخش تنظیم گردیده است؛ در بخش نخست، مفاهیم پارادایم حکمرانی و پارادایم دولت معرفی شده و سپس از منظر پارادایم حکمرانی، مفهوم ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری مورد توجه قرار گرفته است. این بخش خود مشتمل بر دو

فصل است که در فصل نخست، کلیات موضوع طرح شده و در فصل دوم به معرفی مفهوم ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری پرداخته شده است. در این فصل مفهوم ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری خود به دو بخش ظرفیت حاکمیتی و ظرفیت غیرحاکمیتی تقسیم شده است. در بخش دوم کتاب که دربرگیرنده بخش اعظم کتاب است، عناصر مفهوم ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری مورد بررسی قرار گرفته است. این بخش از کتاب دربرگیرنده هفت فصل است و به معرفی اجزاء ظرفیت غیرحاکمیتی پرداخته است.

ظرفیت رسانه‌ها و ظرفیت احزاب سیاسی در فصل سوم و چهارم مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این دو فصل به نقش و اهمیت رسانه‌ها و احزاب سیاسی در کارکرد درست ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری می‌پردازند. ظرفیت تحلیلی خط‌مشی‌های وضع شده در یک کشور تحت تأثیر ظرفیت نهادهای پژوهشی و کارکنان تفکر است. این موضوع در فصل پنجم کتاب مورد توجه قرار گرفته است. موضوع گروه‌های دین‌نفوذ (گروه‌های فشار) در فصل ششم کتاب مورد بررسی قرار گرفته است و در فصل هفتم و هشتم کتاب، به ظرفیت بخش خصوصی و ظرفیت شهروندان و نقش آنها در سلامت جامعه خط‌مشی‌گذاری پرداخته شده است. موضوع مشارکت و بسترسازی برای بخش خصوصی از جمله مواردی هستند که در این دو فصل مورد توجه قرار گرفته‌اند. در فصل نهم کتاب نیز به موضوع توسعه توجه شده است و علاوه بر رویکردهای مختلف به توسعه، شاخص‌های توسعه نیز مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در بخش آخرین کتاب نیز شاخص‌های مرتبط با عناصر ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری شناسایی شده و رابطه بین توسعه‌یافتگی و ظرفیت ملی خط‌مشی‌گذاری با رویکرد آماری مورد آزمون قرار گرفته است. علاوه بر آن وضعیت کشور ایران در مقایسه با دیگر کشورها در این فصل آورده شده است. این مطالب در فصل دهم آورده شده است. پیوست‌های کتاب به معرفی پایگاه‌هایی می‌پردازد که از آن طریق می‌توان آمار مربوط به توسعه و وضعیت کلی کشورها را در شاخص‌های متفاوت به دست آورد.

انجام این مهم را مدیون دوستان و همکارانی هستیم که به نوعی در روندی‌مان حضور داشته‌اند، در همین جا از تمامی این بزرگواران سپاسگزاری می‌کنیم. از دانشجوی خوب کارشناسی ارشد دانشگاه خلیج فارس خانم شهلا یوسفی که این نوشتار را خوانده و در رفع کاستی‌های آن کوشیده‌اند تشکر می‌کنیم. این اثر به مانند هر اثر دیگری خالی از کاستی نبوده و امید می‌رود تا اندیشه‌ورزان حوزه نظر و عمل، کاستی‌ها را به نگارندگان منعکس کنند.

حسن دانایی‌فرد، سید یعقوب حسینی، علی اصغر فانی